

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КУРСОВА РОБОТА

з польської лексикології

ВІДНОШЕННЯ СИНОНІМІЇ. ЗІСТАВЛЕННЯ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ
ПРИКМЕТНИКІВ РОЗУМНИЙ І MAĐRY УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ
МОВИ

Студентки групи: 06-21 Сл (пол)

факультету східної і слов'янської філології

денної форми здобуття освіти

освітньої програми: Польська мова і

література, друга іноземна мова, переклад,

спеціальність 035 Філологія,

спеціалізація 035.03 Слов'янські мови та

літератури (переклад включно) перша – польська

Назаренко Ангеліни

Науковий керівник:

Сидяченко Наталія Георгіївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

м. Київ – 2023 рік

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ СИНОНІМІЇ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ	
1.1. Визначення поняття синонімії.....	
1.2. Типи синонімів	
1.3. Функції синонімів	
1.4. Синонімія серед інших лексичних відношень.....	
РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВЛЕННЯ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ ПРИКМЕТНИКІВ РОЗУМНИЙ І MAĐRY УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	
2.1. Загальномовні значення прикметника <i>розумний</i>	
2.2. Загальномовні значення прикметника <i>mađry</i>	
2.3. Синонімічні ряди із домінантою <i>розумний</i>	
2.4. Синонімічні ряди із домінантою <i>mađry</i>	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
АНОТАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ	

ВСТУП

Лексичний рівень мови, так само, як фонетичний, словотвірний, граматичний, синтаксичний, являє собою систему. Одиниці лексичного рівня – лексеми (слова) не перебувають у хаосі, а пов'язані між собою різними системними відношеннями, зокрема, відношенням синонімії, тобто різного виду семантичної подібності. Синоніми слугують точнішому, більш влучному висловленню думок і почуттів. Синоніми, як правило, утворюють синонімічні ряди.

Актуальність теми. Тема "Відношення синонімії. Зіставлення синонімічних рядів прикметників *rozumnyj* і *mądry* польської і української мови" є актуальною з кількох причин:

1. Синонімія - одне з найбільш поширених мовних явищ – відношень між одиницями мови, вивчення якого є важливим для розуміння сутності мови та її функціонування.

2. Українська та польська мови, хоч і споріднені, але вже понад півтори тисячі років мають самостійний розвиток, тому порівняння еквівалентних лексем та їхніх синонімічних рядів виявляє не лише подібності, а й відмінності їх значень та функціонування у кожній мові.

3. Зіставне дослідження лексем та їх синонімічних рядів важливе при вивченні іноземної мови, сприяє підвищенню комунікативної компетенції студента, виробленню його мовної культури, допомагає уникнути помилок у мовленні і в практиці перекладу. Результати дослідження можуть бути корисними для подальших лінгвістичних досліджень, у лексикографії, як дидактичний матеріал у викладанні курсу лексикології та теорії і практики перекладу.

Отже, дослідження відношення синонімії є актуальним та важливим для філологів-полоністів як у теоретичному, так і в прикладному аспекті.

Мета й завдання. Метою курсової роботи є глибше осмислення відношення синонімії у мові на прикладі аналізу синонімічних рядів із

домінантною лексемою *розумний* української мови та домінантною лексемою *mądry* польської мови.

У роботі здійснюється порівняльний аналіз семантичної структури цих прикметників-корелятивів української і польської мови, особливості функціонування у кожному зі значень. Розглядаються синонімічні ряди кожного зі значень, виявляються їх подібності та відмінності.

Завдання курсової роботи полягають у тому, щоб:

1. Глибше осмислити явище лексичної синонімії.
2. Вникнути у семантичні структури лексем *розумний* української мови та *mądry* польської мови, виявити у них відмінності й подібності.
3. Порівняти синонімічні ряди основних значень лексем *розумний* та *mądry*, виявивши особливості, подібності та відмінності.

Об'єктом дослідження є відношення синонімії, предметом дослідження – синоніми лексем *розумний* та *mądry*, особливості їх наповнення, значень і функціонування у кожній мові.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використовувалися такі методи:

1. Порівняльний метод - для виявлення відмінностей та подібностей семантичної структури прикметників *розумний* та *mądry* в польській та українській мовах та для зіставлення синонімічних рядів.
2. Метод контекстуального аналізу - для опису особливостей функціонування прикметників *розумний* та *mądry* у різних контекстах української та польської мови.

Структура курсової роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ СИНОНІМІЇ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ

1.1. Визначення поняття синонімія

Синонімія – це семантична подібність двох або більше мовних форм. Якщо у відношенні синонімії перебувають більше, ніж дві мовні одиниці, їх називають синонімічними рядами, у яких зазвичай виділяють домінанту – головний член. Домінанта, або значеннєвий центр, містить набір спільних рис, що повторюються у семантиці усіх членів ряду. Лексема-домінанта зазвичай уживається частіше від інших членів ряду і радше є нейтральною стилістично. Наприклад, *nudny* (домінанта), *banalny*, *mało oryginalny*, *niestrawny*, *oklepany*, *rutyniarski*, *truistyczny*, *wytarty*, *mdły*.

Синонімія властива різним рівням мови. Наша курсова робота присвячена лише лексичній синонімії. Лексеми можуть мати однакове значення – такі лексеми називаються дублетами, власне синонімами називаються близькі за значенням слова. Дублетів у мові значно менше, ніж власне синонімів. Вони найчастіше виникають тоді, коли у мову запозичується слово з таким самим значенням, як уже наявне питоме (*rezultat* – *wynuk*, *fonetyka* - *głosownia*). Функціонування у мові дублетів, як правило, буває недовгим, один із них або виходить із ужитку, або змінює сполучуваність (обсяг значення). Так відбулося, скажімо, зі словами *abecadło* і *alfabet*. *Abecadło* стало вживатися в переносному значенні ‘основні відомості, уміння у якійсь сфері’: *abecadło ekonomii*; *alfabet* набув переносного значення ‘принцип подавання матеріалу’: *Alfabet śląski*, *Alfabet filmowy*. Дублети набувають різного стилістичного забарвлення, входять різну сполучуваність.

1.2. Типи синонімів

Власне синоніми бувають кількох типів.

Семантичні або **змістові синоніми**. Змістові синоніми можуть відрізняються ступенем інтенсивності ознаки: *spory* – *duży* – *wielki* – *olbrzymi*, *ogromny* – *kolosalny* - *gigantyczny*; відтінками значень, тобто вони висвітлюють у предметі (десигнаті) іншу ознаку, особливість: *zamieć*, *zadymka*, *zawieja*, *kurniawa*

– стосуються різних видів завірюхи; або *nachalny* ‘зухвалий, брутальний’, *natrętny* ‘безцеремонний, нахабний’, *natarczywy* ‘докучливий, упертий’.

Синоніми, які **відрізняються лексичною сполучуваністю**. Наприклад, прикметники *tlusty* і *otyły*, що однаково означають ‘товстий’, але різні щодо своєї сполучуваності: *tlusta baba*, *tlusty kot* – стосовно і тварин, і людей, *otyły mężczyzna* – лише стосовно людей. *Topić się* – говорять польською тільки про людей і тварин і *tonąć* – також про предмети. *Smaczna* може бути польською їжа, а вино лише *dobre*. *Brać* можна лише *zastrzyki*, *inhalacje*, *naświetlenia*, а *brać* і *zażywać* – *krople*, *pigułki*, *proszki*. *Popelniać* можна тільки щось погане – *popelniać grzech*, *popelniać samobójstwo*, *spełniać* – лише щось хороше: *spełnić obietnicę*, *spełnić polecenie*.

Синоніми, що **відрізняються забарвленням**. У межах цього типу виділяють **кілька груп**.

Синоніми різного **емоційного забарвлення**: *dziecko* – *bachor*; *twarz* – *gęba* – *buzia*; *złość* – *wkurzać*.

Стильові синоніми – належать до різних стилів мовлення. Розмовне *żona* й офіційне *małżonka*; нейтральне *kolacja* і релігійне *wieczera*; нейтральне *gotować* і розмовне *pieścić*.

Соціально забарвлені синоніми. Це переважно професіоналізми, жаргонізми, сленгові слова. *Dwójka* – *labędź* (в учнівському жаргоні), *statyści* – *krzaczki* (у мові акторів), *podchorąży* – *bażant* (у солдатському сленгу).

Територіально забарвлені синоніми. Це діалектизми, регіоналізми. *Biedronka* – *panienka*; *korytarz* – *antrejka*.

Хронологічні синоніми. Застарілі слова у ролі синонімів. *Szef* – *pryncypał*; *kobieta* – *białogłowa*; *zeszyt* – *kajet*; *że* – *iż*.

Від синонімів відрізняють **лексичні варіанти** – це слова, які мають однакове значення, але відрізняються фонетично (*kościółek* – *kościółek*), морфологічно (*ten goleń* – *ta goleń*), словотвірно (*kogutek* – *kogucik*).

1.3. Функції синонімів

Синоніми можуть виконувати дві основні функції: заміни і уточнення.

Дублети переважно використовуються у функції заміни, вони оживлюють і урізноманітнюють текст, слугують уникненню монотонності.

Близькі за значенням синоніми важливі у доборі найбільш відповідного слова, слугують точнішому висловленню думки, допомагають передати найдетальніші нюанси змісту. Також синоніми надають текстові стилістичного забарвлення: піднесеного, жартівливого, розмовного, офіційного, виражають емоційне ставлення мовця до того, про що він говорить. Невміле використання синонімів може зашкодити, зокрема перекладачеві, і замість поліпшення змісту відбудеться його спотворення. Більшість мовних помилок у того, хто вивчає іноземну мову, трапляється саме через невміле використання синонімами. Тому при виборі синоніма із синонімічного ряду важливо пам'ятати, що синоніми хоч і мають спільний значеннєвий елемент, але все ж відрізняються між собою, і зважати на ці різниці. Для синонімів саме нетотожність у значенні становить їхню сутність.

1.4. Синонімія серед інших лексичних відношень

Крім синонімії, існують інші відношення між словами: антонімія, гіперонімія, гіпонімія, паронімія, омонімія, а також між значеннями окремого слова полісемія - полісемія. Вивченням цих системних відношень займається лексикологія, розділ науки про мову (лінгвістики, мовознавства). До речі, *lingwistyka* і *językoznanstwo* – це дублети.

Антонімія – це відношення між словами, які мають протилежне значення, наприклад, *dobro* – *zło*, *wysoki* – *niski*, *żonaty* – *kawaler*.

Гіперонімія – це відношення між словами, яке полягає в тому, що одне слово має значення більш загальне, ніж інше, наприклад, *zwierzę* – *kot*, *roślina* – *dąb*, *ptak* – *słowik*.

Гіпонімія – це відношення між словами, коли одне слово має вужче, конкретніше значення, ніж інше, наприклад, *karpi* – *ryba*, *Mars* – *planeta*.

Паронімія – це відношення між словами, які мають схожу форму, але різне значення, наприклад, *morze* – *może*, *lód* – *lud*.

Омонімія – це відношення між словами, які мають однакову форму, але різне значення, наприклад, *zamek* ‘пристрій для замикання’ і *zamek* – ‘будівля’, *rząd* – ‘влада’ і *rząd* – ‘низка’.

Полісемія, або багатозначність – це відношення між різними значеннями у межах однієї лексеми, наприклад, слово *podjąć* має значення ‘підняти вгору’ (*podjąć liście z ziemi*), ‘розпочати щось робити’ (*podjąć zobowiązania, pracę*), ‘зареагувати на щось дією’ (*podjąć próbę*), ‘приєднатися до розмови’ (*podjąć rozmowę*), ‘прийняти когось як гостя’ (*podjąć gości*). Конкретне значення реалізується в контексті.

РОЗДІЛ 2. ЗІСТАВЛЕННЯ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ ПРИКМЕТНИКІВ РОЗУМНИЙ І MAĐRY УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

2.1. Загальномовні значення лексеми *розумний*

Як відомо, *розумний* – це прикметник, що вказує на наявність розумових здібностей, розсудливості, інтелекту, мудрості, вміння розумно мислити та діяти. Лексема ця позитивно забарвлена і може вживатися як у розмовному, так і в науковому, діловому та інших стилях

Розглянемо приклади вживання цієї лексеми у різних контекстах.

У розмовній мові для позначення осіб, які мають вищий рівень інтелекту, вміння розв'язувати складні завдання, розумову проникливість та логічне мислення: "Цей розумний учень набагато випереджає своїх однокласників".

У переносному значенні в наукових текстах, де позначає системи, технології, програми тощо, які мають здатність швидко аналізувати дані, приймати рішення тобто виконувати функції, подібні до розумових у людини. Наприклад: "Ця розумна система використовує штучний інтелект для прогнозування ринкових тенденцій".

У художній літературі – для створення образів розумних персонажів, які відрізняються високим інтелектом, кмітливістю та розумовими здібностями. Наприклад: "Петро був дуже розумним і завжди знаходив вихід з будь-якої складної ситуації".

Академічний тлумачний Словник української мови в одинадцяти томах наводить такі значення прикметника *розумний*:

1. 'Який має ясний розум' (у 1, 2 знач.). Наприклад: «Ти чоловік розумний, тебе не дурно вибрали на кошового. Розтлумач мені, для чого ми живемо? (Олександр Довженко, I, 1958, 230);
// 'Тямущий, кмітливий'. Бійцям незвично було бачити неписьменним юнака двадцяти років, розумного, працюючого і безперечно здібного (Олесь Гончар, III, 1959, 343);

// 'Який має освіту; письменний, грамотний'. «От що воно значить — розумний чоловік, освічений чоловік! Все він знає, все він розбирає, до всього доскіпається (Панас Мирний, V, 1955, 182);

// 'Який має великий життєвий досвід, знання'. «Стара була розумна людина, багато років прожила на світі, багато бачила на своєму віку, багато дечого чула про людей (Нечуй-Левицький, VI, 1966, 406);

// розм. 'Слухняний, розсудливий (про дітей)'. «Розумну дитинку, Химо, маєте, — заздрили їй молодиці (Яків Качура, II, 1958, 21);

// 'Який виражає розум'. Ні гарна, ні погана панна, але яка величність в її постаті! Які розумні в неї очі! (Нечуй-Левицький, VII, 1966, 39);

// 'Вправний, умілий (про руки, пальці)'. Вийшли люди за врожай змагаться. Веселить розумні руки праця (Максим Рильський, III, 1961, 69);

// 'Який швидко сприймає, засвоює що-небудь (про тварину)'. «Кирило Тур вийшов із хати і почав звати свистом свого коня з гаю.. Розумна була животина: зараз прибігла, зачувши хазяйський посвист (Пантелеймон Куліш, Вибр., 1969, 135);

// 'Який виражає слухняність, вірність людині (про тварину)'. «В розчинені двері зайшов кудлатий пес, став на порозі і вставився розумними очима на господаря» (Петро Панч, В дорозі, 1959, 50);

// у знач. ім. розумний, ного, чол.; розумна, ної, жін. Людина з розумом. З розумним поговори, то розуму наберешся, а з дурним, — то й свій загубиш (Українські народні прислів'я та приказки, 1963, 325).

2. 'Який керується розумом, виконується з розумом (у 2 знач.)'. «Ще з того часу, як він почав ясніше формулювати свої думки, свої бажання, потреба розумної, живої, корисної праці стала для нього безпремінною умовою життя (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 222);

// 'Проникнутий розумом; змістовний (про книгу, твір)'. Послав я тобі 10 Кобзарів і дуже, дуже розумну книжечку для Прісі (Тарас Шевченко, VI, 1957, 209);

// ‘Який містить у собі здоровий глузд, слухні думки і т. ін.’ — Ходім, ходім! Це розумна рада! — згодилась громада, подаючись до Тиховичевої квартири (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 202

// ‘Практично корисний; доцільний’. «Під правильним режимом харчування слід розуміти.. розумний розподіл їжі протягом дня, відповідну черговість страв, своєчасне споживання їжі і створення добрих умов для її споживання» (Українські страви, 1957, 12);

// ‘Який свідчить про освіченість, ученість’. «А він розумною та поважною розмовою обворожє молодого пана або старого батька з матір'ю та тоді вже і розсипає, мов горох, свої поцілунки (Панас Мирний, III, 1954, 283); (Словник української мови: в 11 томах. — Том 8, 1977. — Стор. 844).

Друге значення є метонімічним, утворене за суміжністю носій ознаки – дії носія ознаки.

2.2. Загальномовні значення лексеми *mądry*

У Словнику польської мови під редакцією Вітольда Дорошевського наведено такі значення лексеми *mądry*.

1. ‘Mający dużo rozumu, rozsądku, wiedzy, doświadczenia; rozumny, rozsądny’ – ‘Такий, що має багато розуму, розсудливості, знання, досвіду; розумний, розсудливий’. Наприклад: Już nigdy w żadne kupno bez statecznego zastanowienia i mądrych ludzi porady nie wejdę.
2. ‘Dobrze, sensownie obmyślany, przemyślany; znamionujący rozum, rozsądek; zawierający rzetelną wiedzę, pełny erudycji; uczony’. – ‘Добре, мудро обміркований, продуманий; який виражає розум, розсудливість; який містить надійні знання, ерудований; вчений’. Наприклад: Przerzuciłem wiele ksiąg mądrych i niemądrych, kłamstw i prawd nasłuchałem się wiele.
3. ‘Nie dający się wyprowadzić w pole; sprytny, przebiegły, chytry, szczwany; o zwierzęciu – zmyślny’ - ‘який не дає себе збити з пантелику; кмітливий, хитрий, бувалий; про звіра – тямущий’. Наприклад: Jest sprytny, obrotny, mądry, przewidyjący.

4. *pot.* ‘Wymagający rozumu, wiedzy, zdolności, umiejętności; trudny’ – *розмовне* ‘який вимагає розуму, знання, здібностей, уміння; складний’.
Наприклад: *Co to mądrego ciesiełka!*

Отже, семантична структура прикметника *mądry* є радіальною, мотивацією значень є метонімія, а стосовно звірів – метафора.

Загальнономовні значення польського прикметника *mądry* у польському лексикографічному джерелі подано без такої кількості варіантів, як в українського *розумний* у СУМі, але загалом можна зробити висновок, що ці прикметники подібні за значенням.

2.3. Синонімічні ряди із домінантою *розумний*

Синонімічні ряди будуються відповідно до окремих значень багатозначного слова.

У значенні ‘який має неабиякий розум’ лексема *розумний* має такі синоніми:

НЕДУРНІЙ, ХИТРОМУДРИЙ, ТОЛКОВІЙ_{розм.}, ГОЛОВАТИЙ_{розм.}, ГОЛВАСТИЙ _{розм.}, МІЗКУВАТИЙ _{розм.}, МІЗКОВІТИЙ _{розм.}, КЕБЕТЛИВИЙ_{розм.}, КЕБЕТНИЙ_{розм.}, МИСЛІВИЙ_{заст. рідко}, ТОЛКОВІТИЙ_{заст.}; МУДРИЙ (який має глибокий розум і великий життєвий досвід); МІСЛЯЧИЙ (‘який глибоко й самостійно мислить’); ПРЕМУДРИЙ_{уроч., заст.}

Приклади вживання: *Порадившись з губернським інспектором землеробства Марфіним, людиною розумною й благородною, він звернувся до міністерства про допомогу* (О. Довженко); *Мабуть, недурний видумав, що всяка жаба своє болото хвалить* (Я. Стецюк); - *Давид - начальник цеху? Звісно... він хлопець толковий, з вогником* (О. Копиленко); - *Гізель, батьку, тепер у нас такий головатий чоловік, як колись був Могила* (П. Куліш); *Тепер вона [Ольга Миколаївна] зовсім одвернулася від батька, а йому, мабуть, потрібна її допомога, вона ж, казали, "головаста жінка"* (П. Автомонов); *Хлопець удався мізкуватий, поштивий і нівроку йому, - не брудкий* (Ю. Яновський); *Діяв там [у*

Москві] однедавна й молодий учень польського музикотворця Мільчевського - кебетливий киянин Микола Дилецький (О. Ільченко); Пилитиха усю правду нашу знала, а ради не знаходила, хоч яка була мислива собі (Марко Вовчок); Веселий, ручий молодик, Письменний; сміливий, балакливий, Обличчям повний та змазливий, І толковитий, як старий (М. Макаровський); - Це - твір художника мислячого, спостережливого, справді закоханого у природу (М. Слабошпицький); [Гаврило:] Та ти [Надежда] вже у нас відома книжниця. Мудра та премудра (М. Кропивницький).

У значенні 'відповідний поставленій меті' лексема розумний має такі синоніми **ДОЦІЛЬНИЙ** (відповідний поставленій меті), **РОЗУМНИЙ**, **РАЦІОНАЛЬНИЙ**.

Приклади вживання: - Зверніть увагу, як працюють. Яка зосередженість, який доцільний кожен рух... (О. Гончар); Кіно вимагає величезної працелюбності і працелюбності не тільки на зйомці, а в усьому розумному процесі створення картини (О. Довженко); План видання повного і стереотипного "Кобзаря" в Женеві не можна признати таким простим та раціональним, як се видавалося Драгоманову (І. Франко).

У значенні 'який відзначається глибиною і поважністю закладеного змісту' лексема розумний має такі синоніми:

МУДРИЙ*підсил.*, **ТОЛКОВИЙ***розм.*, **КМІТЛИВИЙ***розм.*, **ПУТНИЙ***розм.*

Приклади вживання: Діждався честі, - радів Йонька, не зводячи із сина очей, - он скільки людей за розумним словом привалило. Ждуть, як колись архієрея ждали (Григір Тютюнник); Помагало йому [товариство] у його праці - то добрим словом, то розумною порадою (Панас Мирний); Лукія замислюється. І такі мудрі думки народжуються в її дівочій голові (О. Донченко); Він [Давид Гурамішвілі] не тільки мудрі вірші В'язю мудрою писав, - Добрим людям на потребу Млин новітній малював (М. Рильський); Толкова пропозиція; Той чоловік, сповнений простоти, розв'язував надто складні питання, давав

напередиво кмітливі поради (О. Досвітній); Я стараюся читати більше путніх книжок, хоч.. більш попадається дурних книжок, ніж розумних (Леся Українка).

Пропонуємо також свої тлумачення деяких синонімів:

- 1) Ерудований - про людину з широким кругозором, високим рівнем знань у різних галузях.
- 2) Освічений - характеризує людину, яка отримала належну освіту та має знання в різних сферах.
- 3) Розсудливий - вказує на людину, яка може розумно оцінити ситуацію та вчасно прийняти слушне рішення.
- 4) Проникливий - вказує на людину, здатну до глибокого розуміння та аналізу складних проблем.
- 5) Винахідливий - характеризує людину, яка здатна до творчого мислення та пошуку нових ідей.
- 6) Талановитий - про людину з природженими здібностями у різних сферах.
- 7) Грамотний - про людину з високим рівнем освіти, здатну до виразного та зрозумілого висловлювання своїх думок.
- 8) Обдарований - про людину, яка має природжені здібності у певних сферах, таких як мистецтво, наука, спорт тощо.
- 9) Інтелектуальний - вказує на людину з вищим рівнем інтелекту, здатну до аналітичного мислення, критичного мислення та вирішення складних завдань.
- 10) Кмітливий - характеризує людину, яка має виразні розумові здібності, здатну до швидкого та ефективного розумового аналізу.
- 11) Мудрий - вказує на людину, яка має глибоке розуміння, життєвий досвід та здатність до мудрого прийняття рішень.
- 12) Розумливий - описує людину, яка здатна до розсудливого мислення, розумного вибору та здійснення розумних дій.

Значення кожного синоніма можуть варіюватися залежно від контексту, в якому воно використовується. Важливо враховувати відтінки значень та контекст, в якому використовується кожен із синонімів. Наприклад, слова

розумний та інтелігентний можуть мати схожі значення, але інтелігентний може також ще означати високий рівень культури та етики, семи, що не обов'язково присутні в слові розумний. Слова грамотний та розумний теж різняться значеннями, адже грамотний вказує на вміння висловлювати свої думки виразно та зрозуміло, що не є основним значенням слова розумний.

При виборі синонімів важливо враховувати стиль та реєстр мовлення. Наприклад, у науковому тексті можна використовувати синоніми інтелектуальний або інтелектуально обдарований, щоб передати більш високий рівень розумових здібностей. У публіцистичному стилі можна використовувати слова розсудливий, проникливий або винахідливий, щоб передати гостроту розуму.

Слова розумний та розсудливий подібні за значенням, але розсудливий акцентує увагу на здатності робити практичні рішення та дії в складних ситуаціях. Слово розумний може бути використане більш загально, щоб вказати на наявність розумових здібностей загалом. Ще одним синонімом до слова розумний може бути глибокодумний, що вказує на здатність глибоко аналізувати та розуміти різні аспекти ситуації.

2.3. Синонімічні ряди прикметника mądry

У значенні 'такий, що має багато розуму, розсудливості, знання, досвіду' лексема mądry має такі синоніми:

pojętny, inteligentny, światły, rozzębiony, erudycyjny, uczony, lotny, błyskotliwy, wykształcony, bystry, łebki, rezolutny, myślący, niegłupi, z głową.

У значенні 'продуманий; який виражає розум, розсудливість' лексема mądry має такі синоніми:

przemysłany, zmyślny, przemyślny, sprytny, sensowny, rozsądny, racjonalny, rzeczowy, logiczny, salomonowy, erudycyjny, kreatywny.

У значенні 'який вимагає розуму, знання, здібностей, умінь; складний' лексема mądry має такі синоніми:

niezrozumiały, niełatwy, nieprosty, niedostępny, trudny.

Пропонуємо свої тлумачення деяких синонімів:

Mądry - використовується для характеристики людей, які мають високий рівень розуму, мудрість, розсудливість. Це слово може вживатися в різних контекстах, включаючи опис особистісних рис, рівень інтелекту, а також вміння приймати розсудливі рішення.

Roztropny - має додатковий аспект обережності та уважності. Воно використовується для опису людей, які не лише розумні, але й дієві в своїх вчинках, мають добру інтуїцію та здатні приймати виважені рішення.

Bystry - підкреслює швидкість мислення та дотепність. Це слово може мати позитивний відтінок і вказувати на інтелектуальну гостроту.

Rozumny - використовується для характеристики людей, які мають розумний підхід до вирішення проблем, розсудливість та здатність робити обачні висновки.

Inteligentny - вказує на високий рівень інтелекту. Воно може вживатися для характеристики людей, які мають розумовий потенціал, здатність легко вчитися, розуміти складні поняття та аналізувати інформацію. Це слово може також вказувати на широкий спектр інтелектуальних здібностей, таких як критичне мислення, творчість та логічний розум.

Muślicielski - вказує на філософський тип мислення. Слово може вживатися для опису людей, які мають високий рівень аналітичних здібностей, здатність роздумувати над складними питаннями та шукати рішення, які вимагають глибокого розуміння.

Зіставивши синонімічні ряди лексем розумний і *mądry*, можемо зробити такі висновки.

Синонімами прикметника *mądry* є лексеми, які належать тільки до польської мови: *pojętny*, *światły*, *rozgarnięty*, *lotny*, *błyskotliwy*, *bystry*, *łebski*, *rezolutny*. Слово *inteligentny* вирізняється, порівняно з українською мовою, значенням 'розумний'. Також своєрідними є лексеми іншого синонімічного

ряду: zmyślny, przemyślny, rzeczowy. У цьому ряду звертаємо увагу на слово sprytny, яке в українській мові означає фізичні, а не розумові здібності.

В українській мові неповторними є розмовні синоніми лексеми розумний: толковий, головатий, головастиий, мізковатий, мізковитий, кебетливий, кебетний – при перекладі з польської слід пам'ятати, що їх доречно використовувати лише для розмовного стилі та в художньому стилі, де використовується стилізація під розмовний стиль. В іншому синонімічному ряду оригінальними, властивими лише українській мові є також кмітливий і путній.

ВИСНОВКИ

Отже, лексичний склад мови не є хаосом, слова пов'язані між собою різними системними семантичними відношеннями, зокрема, відношенням синонімії – різного виду семантичної подібності. Якщо у відношенні синонімії перебувають більше, ніж дві лексичні одиниці, вони утворюють синонімічні ряди. У синонімічному ряді є домінанта – головний член. Домінанта містить набір спільних рис, що повторюються у семантиці усіх членів ряду. Крім набору спільних рис, лексему-домінанту визначають додатково за такими критеріями: вона уживається в мові частіше від інших членів ряду і є нейтральною стилістично.

Лексеми можуть мати однакове значення, такі – називаються дублетами. Близькі за значенням слова називаються власне синонімами. Синоніми хоч і мають спільний значеннєвий елемент, але все ж відрізняються між собою. Саме ця нетотожність у значенні становить їхню сутність. У їх семантиці висвітлюються інші ознаки того самого предмета чи явища або вони мають інше стильове чи стилістичне забарвлення.

Синоніми виконують дві основні функції: заміни і уточнення. Змістові синоніми слугують точнішому висловленню думки, допомагають передати найдетальніші нюанси змісту. Стильові синоніми надають текстові відповідного стильового забарвлення: наукового, публіцистичного, релігійного, художнього, розмовного. Стилістичні створюють піднесеність, жартівливість, виражають різне емоційне ставлення мовця до того, про що він говорить. Невміле використання синонімів погіршує зміст, у перекладі спричиняє спотворення змісту. Більшість мовних помилок у того, хто вивчає іноземну мову, трапляється саме через невміле використання синонімів.

Тому порівняльні дослідження лексики рідної мови і мови, яка вивчається, є вельми корисним для майбутнього філолога і перекладача. Тим більше вони корисні у випадку споріднених слов'янських мов, якими є українська і польська мови, які, втім, уже понад півтори тисячі років мають самостійний розвиток. Порівняння семантичної структури еквівалентних лексем виявляє як подібності,

так і відмінності значень, а зіставлення синонімічних рядів висвітлює різниці їх лексичного наповнення, особливості функціонування синонімічних лексем у кожній мові у різних контекстах та стилях, допомагає обирати належний еквівалент у перекладі.

Результати дослідження можуть бути використані в подальших мовознавчих дослідженнях, при підготовці підручників з лексикології, як дидактичний матеріал у навчанні польської мови як іноземної та теорії і практики перекладу.

Наша робота дозволила зробити такі висновки. В українській, і в польській мові з'явився семантичний неологізм: прикметники розумний та *inteligentny* стали вживатися означеннями до назв технічних приладів, пристроїв із значенням 'розумний, як людина'.

Прикметники розумний і *mały* мають подібні основні загальномовні значення. У лексеми розумний існує більше варіантів значень основних значень.

Синонімічні ряди із домінантами розумний і *mały* досить значні, здається, у польській мові синонімів нараховується більше.

Синонімами прикметника *mały* є лексеми, які належать тільки до польської мови: *pojętny, światły, rozgarnięty, lotny, błyskotliwy, bystry, łebski, rezolutny*. Слово *inteligentny* вирізняється, порівняно з українською мовою, значенням 'розумний'. Також своєрідними є лексеми іншого синонімічного ряду: *zmyślny, przemyślny, rzeczowy*. У цьому ряду звертаємо увагу на слово *sprytny*, яке в українській мові означає фізичні, а не розумові здібності.

В українській мові неповторними є розмовні синоніми лексеми розумний: толковий, головатий, головастиий, мізковатий, мізковитий, кебетливий, кебетний – при перекладі з польської слід пам'ятати, що їх доречно використовувати лише для розмовного стилі та в художньому стилі, де використовується стилізація під розмовний стиль. В іншому синонімічному ряду оригінальними, властивими лише українській мові є також кмітливий і путній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980.
2. Словник синонімів української мови, у 2-х томах / укл. Бурячок А. А., Гнатюк Г.М та ін. — Київ: Наукова думка, 1999.
3. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови, близько 15000 синонімічних рядів.
4. https://web.archive.org/web/20100419211458/http://hohlopedia.org.ua/slovnuk_synonimiv_karavanskogo/
5. Лексикологія української мови: підручник / Г. І. Білошицька, О. В. Бурлака, В. І. Лапко та ін. - Київ: ВЦ "Академія", 2015. - 520 с.
6. Лексикологія польської мови: підручник / І. Полянська, М. Гайда, Л. Кравець-Пухівська та ін. - Київ: ВЦ "Академія", 2013. - 336 с.
7. Чудинов А.П. Лексикологія польського язика. - Москва: Высшая школа, 1974. - 424 с.
8. Гальперин И.Р. Семантика. Слово. Лексика. - Москва: Высшая школа, 1971. - 272 с.
9. Масенко С.М. Синонімічні відносини в українській та польській мовах: порівняльний аспект // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологія. - 2017. - Вип. 63. - С. 48-53.
10. Словник української мови в 20-ти томах: т. 14. Київ: Наукова думка, 1984. С. 52.
11. Словник синонімів української мови: у 6 т. / за ред. О. С. Мельничука. Т. 5. Київ: Наукова думка, 2005. С. 34.
12. Костомаров В. Синонімічний ряд "Розумний" в українській мові / В. Костомаров // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Філологія". - 2012. - № 992. - С. 16-21. Словники та електронні ресурси з української та польської мов.